

Wstęp

W latach 90. XX wieku zmieniło się zasadniczo położenie geopolityczne Polski, m.in. wzrosła liczba jej sąsiadów z trzech do siedmiu, co stwarzało konieczność budowy z nimi odpowiedniej bazy traktatowej oraz kształtowania, niekiedy na nowo, wzajemnych relacji. Bez względu na przyjęte w tym czasie priorytety polityki zagranicznej Polski, tj. członkostwo w NATO i w Unii Europejskiej, istotnym elementem tej polityki były i są nadal relacje z państwami sąsiedzkimi. W naturalny sposób tworzą one zasadniczy, klasyczny trzon stosunków zagranicznych Polski w wymiarach: politycznym, militarnym, społecznym, gospodarczym etc., będąc istotnym determinantem jej bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo jest podstawowym zagadnieniem polityki zagranicznej każdego państwa i jego celem egzystencjalnym. Jest stanem, ale i procesem, zależnym od szeregu czynników. Współczesne bezpieczeństwo jest kategorią zmienną, widoczne jest m.in. poszerzanie jego zakresów: podmiotowego, przedmiotowego i przestrzennego. Coraz więcej podmiotów (aktorów) determinuje bezpieczeństwo państwa, w tym aktorów pozapaństwowych. W wymiarze przedmiotowym, poza tradycyjną płaszczyznę wojskową, dostrzegamy także jego pozamilitarne, cywilne aspekty: polityczne, ekonomiczne, ekologiczne, informacyjne, kulturowe czy społeczne. Natomiast, poszerzanie przestrzennego zasięgu bezpieczeństwa wiąże się: po pierwsze – ze wzajemnym przenikaniem wymiarów: wewnątrzpaństwowego i międzynarodowego, po drugie – z powiększaniem zakresu oddziaływania otoczenia międzynarodowego. Obecnie państwa wpływają na siebie nie tylko w wymiarze sąsiedzkim, ale znacznie szerszym, co jest naturalną konsekwencją procesów globalizacji. Oznacza to poszerzanie zasięgu przestrzennego interesów państwa, które nie są ograniczone jedynie do najbliższego terytorialnie obszaru. Skala ich realizacji zależy oczywiście od szeregu czynników (wewnętrznych i zewnętrznych), determinujących pozycję państwa na arenie międzynarodowej i odgrywane

przez nie role. Podobnie, zagrożenia bezpieczeństwa państwa mają wymiar wewnętrzny i międzynarodowy, tj. uzależniony od stanów środowiska międzynarodowego i jego megatrendów rozwojowych.

Geopolityczne usytuowanie Polski między Niemcami a Rosją oraz znaczenie tych państw w polityce międzynarodowej wpływa na ich szczególną percepcję, zarówno w relacjach dwustronnych, jak i wielostronnych. Oba wymienione państwa stanowią istotny element funkcjonowania NATO i Unii Europejskiej. Niemcy są członkiem obu struktur, odgrywając w drugiej z nich rolę dominującą. Rosja jest natomiast ważnym podmiotem, co prawda spoza NATO i UE, który jednak determinuje politykę oraz działanie obu tych struktur. Jest to szczególnie widoczne w ostatnich kilku latach, m.in. w obliczu łamiących standardy i prawo międzynarodowe działań Rosji wobec Ukrainy.

Nie wolno zapominać o pozostałych pięciu sąsiadach Polski tym bardziej, że relacje z nimi są często uwarunkowane aktywnością państw trzecich. Współczesne stosunki polityczne wykraczają bowiem poza wąsko rozumiane relacje bilateralne, należy je analizować w szerszych kontekstach, głównie europejskim, środkowoeuropejskim czy euroatlantyckim. Współczesne państwo nie działa w geopolitycznej próżni; z jednej strony w miarę swoich możliwości stara się współkształtować środowisko międzynarodowe, z drugiej jest obiektem nieustannego oddziaływania ze strony tegoż środowiska i innych jego uczestników. Wyzwaniem dla polityki zagranicznej Polski jest więc pogodzenie ze sobą jej dwóch wymiarów: sąsiedzkiego oraz europejskiego/euroatlantyckiego, dla skutecznej realizacji jej racji stanu.

Idea powstania niniejszej książki wynikała z faktu, iż liczne opracowania traktujące o polityce zagranicznej Polski obecne na rynku księgarskim ogniskują się głównie wokół kierunków kluczowych dla polskiej dyplomacji, tj. europejskim i euroatlantyckim, a w wymiarze sąsiedztwa wokół stosunków z Niemcami i Rosją. Widoczne są niedostatki w badaniach stosunków dwustronnych Polski z jej niektórymi sąsiadami, np. Białorusią, Czechami i Słowacją. Istnieje również potrzeba opracowań, które w sposób całościowy prezentowałyby współczesne relacje polityczne oraz wojskowe Polski ze wszystkimi jej sąsiadami.

Z nielicznych, wymienić należy prace zbiorowe: *Polska i jej nowi sąsiedzi (1989–1993)*, red. H. Pracowity, Wyd. A. Marszałek, Poznań – Toruń 1994¹; *Polska i jej sąsiedzi. Uwarunkowania gospodarcze, polityczne i kulturowe*, red. J. Osiński,

¹ Jej autorami są pracownicy Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Wyd. SGH, Warszawa 2005² oraz wydaną przez Uniwersytet Śląski: *Polska i jej sąsiedzi. Polityczne i ekonomiczne aspekty współpracy i integracji*, red. B. Łomiński, M. Stolarczyk, Katowice 1998³ i jej kontynuację: *Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI wieku*, red. M. Stolarczyk, Katowice 2011. Natomiast o współpracy wojskowej Polski z jej sąsiadami jest mowa w książce wydanej w Akademii Sztuki Wojennej: *Polska w międzynarodowej współpracy wojskowej*, red. T. Kubaczyk, S. Piotrowski, M. Żyła, Warszawa 2016. Należy także wskazać na pracę zbiorową wydaną przez Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego: *Polska wobec sąsiadów. Współczesne stosunki polityczne*, red. W.T. Modzelewski, Olsztyn 2009. Jej pozytywny odbiór przez Czytelników stanowił dodatkową zachętę do kontynuacji problematyki dekadę później oraz rozszerzenia jej o kwestie bezpieczeństwa, obejmujące głównie współpracę wojskową.

Głównym celem niniejszej książki jest analiza stanu współczesnych stosunków Polski z jej sąsiadami, realizowanych na płaszczyźnie politycznej i wojskowej. Podmiotami tych stosunków są więc państwa jako ośrodki władzy politycznej. Zastosowano w niej podejście politologiczne, służące po pierwsze – wyjaśnieniu analizowanych zjawisk i procesów, po drugie – uchwyceniu ich dynamiki, w tym identyfikacji warunkujących je zmiennych. Wykorzystano przede wszystkim metody analizy czynnikowej, obserwacyjnej oraz komparatystycznej, a spośród technik badawczych – analizę zawartości dokumentów oraz krytyczną eksplorację piśmiennictwa. Zakres czasowy książki obejmuje okres od 1989 r. do końca 2019 r.

Przyjęto następującą, generalną hipotezę badawczą: stosunki Polski z jej państwami sąsiedzkimi stanowią ważny, choć niekiedy niedoceniany, element budowy jej pozycji na arenie międzynarodowej w sferze politycznej, jak i bezpieczeństwa. Zakłada się, że ich intensywność uzależniona jest od przynależności do bloków politycznych, interesów własnych (narodowych) poszczególnych państw oraz zachodzących w nich zmian politycznych.

Podjęto tym samym próbę znalezienia odpowiedzi na kilka pytań badawczych, które odnoszą się do relacji Polski z każdym z sąsiadów:

– Jakie są uwarunkowania wzajemnych stosunków?

² Dominuje tu problematyka gospodarcza i społeczna, w mniejszym stopniu politologiczna. Oprócz 7 bezpośrednich sąsiadów Polski, jest w niej mowa o Węgrzech, Norwegii i Szwecji, poruszono także problematykę członkostwa w Unii Europejskiej oraz kwestie historyczne. Jej autorami są pracownicy Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Szkoły Głównej Handlowej oraz zaproszeni badacze z zagranicy.

³ W tej pozycji problem badawczy obejmuje teorię, politykę, ekonomię i kulturę, relacje dwustronne, ale również wielostronne.

- Jak wygląda kwestia zbieżności i różnic interesów w tych stosunkach?
- Jak można wyróżnić obszary współpracy, a jakie pola rywalizacji?
- Na ile determinanty polityczne mają wpływ na inne sfery współpracy sąsiedzkiej, w tym kwestie bezpieczeństwa?
- Jakie są przykłady wzajemnych działań w sferach: politycznej i wojskowej?
- Jak wygląda ocena dotychczasowych relacji Polski z każdym z sąsiadów?

W książce zastosowano układ chronologiczno-problemowy, podzielono ją na 7 rozdziałów, każdy poświęcony stosunkom Polski z jednym z jej sąsiadów. Mając świadomość, że współpraca z poszczególnymi sąsiadami ma różną wagę, przyjęto jednak, że zasadą porządkującą kolejność państw w rozdziałach jest ich geograficzne ulokowanie, wg ruchu wskazówek zegara, jako kryterium najbardziej „neutralne”. Dany rozdział zamykają wnioski oraz konkluzje podsumowujące.

Praca jest autorskim ujęciem przedstawionych problemów badawczych⁴, prezentuje wybrane kwestie, istotne z punktu widzenia przyjętych koncepcji badawczych. W założeniu, ma ona stanowić naukową refleksję nad kondycją współczesnego sąsiedztwa Polski, tj. umiejętnością kształtowania przez nią dobrych relacji z sąsiadami w wymiarze politycznym i wojskowym. Ponadto, ma służyć za pomoc dydaktyczną studentom studiującym problematykę: współczesnej polityki zagranicznej Polski i jej polityki bezpieczeństwa, międzynarodowych stosunków politycznych, międzynarodowych stosunków wojskowych oraz bezpieczeństwa międzynarodowego. W tym celu do każdego z rozdziałów dołączono spis proponowanej przez autorów literatury, obejmującej wybrane pozycje książkowe oraz artykuły w języku polskim.

Autorzy wyrażają nadzieję, że niniejsza praca będzie inspiracją dla wszystkich zainteresowanych do podjęcia trudu studiowania meandrów współczesnej polityki zagranicznej Polski w jej sąsiedzkim wymiarze.

Wojciech Tomasz Modzelewski
Piotr Lotarski

Olsztyn – Warszawa, czerwiec 2020 r.

⁴ W każdym rozdziale autorem części politycznej i dotyczącej bezpieczeństwa energetycznego jest Wojciech T. Modzelewski, natomiast części wojskowej Piotr Lotarski.